

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢАДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢАДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІНТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІНІҢ МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

сайлаушылардың белсенділігі «СИАМ Егіздерінің» екінші сыңары КСРО әскери өнеркәсіп кешенінің жағдайын күрт нашарлатып жіберді. Көзі қарауытқан кеңес ЭӨК басшылары, ендігі жағдайда адамдық бейнесінен біржолата айырылып 1991-жылдың 17–18-тамызында мемлекеттік «бүлік» ұйымдастыруға дейін барды. Айта кететін жағдай тамыз бүлігіне ЭӨК мен күштеу құрылымдары басшыларының барлығы қатысты және барлығы да тұтқындалды. Осылайша «СИАМ Егіздерінің» бірі ажал күшқаннан кейін екіншісінің өлімі уақыттың еншісіне қалдырылды. Бұдан кейін оқиғалар тез өрби түсті. 1991 жылдың 29-тамызында Қазақстан президентінің жарлығымен Семей сынақ полигоны жабылды. «Н.Назарбаев сол кезде күйреп бара жатқан КСРО мен әлемде қалыптасқан жағдайды өте шебер және дәл түшінді [8]. Сөйтіп нақ тамыздың 29 күні қол қойды. Осылайша, дүлей күш құрықталды. Осы жарлықтан кейін Қазақстан планетарлық саясатың белсенді субъектісі ретінде белгілі болды» - дейді О.Сүлейменов. Қазан айында Алматыда «Невада - Семей» қозғалысы «5-1» тақырыбында конференция өткізіп, онда О.Сүлейменов әлемдегі 5 полигонның біреуінің жабылғанын, қалғандарын жабуға нақты бір сәттік мүмкіндіктің пайда болғанын, сондықтан әлем сайлаушыларын белсенділікті төмендетпеуге шақырды. Бірнеше күннен кейін Ресей президенті Б.Н.Ельцин Жаңа Жер аралындағы полигонға мараторий жариялады. Бұдан кейін Франция Тынық Мұхиттағы Моруроа атоллесіндегі полигонын жапты. 1992 жылдың 2 –қазанында АҚШ Сенаты мен президенті «Невада» штатындағы полигонды жабу туралы шешімге қол қойды. Ақырғы соңында, 1996 жылы Лобнор шөліндегі Қытай полигоны жабылды. Сөйтіп, 1989 жылы ақпан айында Қазақстан жерінде басталған антиядролық марафон өз міндетін атқарып шықты. Антиядролық қозғалыстың еңбегі халықаралық деңгейде мойындалып, қозғалыс аты «Невада –Семей 1995-жылы БҰҰ жанындағы ЮНЕСКО – ның «Адамзат жады» регистріне (тізіміне) жазылды.

«Невада-Семей» антиядролық қозғалысының маңызы сонда, 80 жылдардың соңында қалыптасқан қоғамдық мемлекеттік кеңес жүйесі терең дағдырсақ ұшырап жатты. Халық пен қоғам жікке бөлініп жатқан жағдайда, қозғалыс - адамдарды, халықтарды біріктіруші, тілі мен нәсіліне, дініне, ұлтына қарамастан жақындастырушы идея болды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сүлейменов О. Казахстан, если можешь, прости! // Свобода слова. -2009, февраль – 26.
2. Тілегенов Б. Тұйық өмірдің құпиясы. – Алматы: Дәуір, 1992. – 279 б.
3. Сүлейменов О. Открытое приглашение всем участникам движения «Невада - Семипалатинск», 1999, февраль-20.
4. Сүлейменов О. Выступление на первом съезде народных депутатов Верховного Совета СССР // Правда. – 1989, июнь – 10.; // Литературная газета. – 1989. июнь– 14., // Казахстанская правда. – 1989, июнь – 4., // Ленинская смена. – 1989, июнь – 3.
5. Письмо О Сүлейменова секретарю ЦК КПСС А. Яковлеву // ҚРОММ. 2225 қор. 1-тізбе 415-іс.
6. Сүлейменов О. XXI век: Человек, поклонись земле.// Казахстанская правда. – 1999, апрель – 3.
7. Сүлейменов О. На смену «холодной войне» приходит глобальное потепление. // Казахстанская правда. – 2005, март – 29.
8. Назарбаев Н.А. Эпицентр мира. – Астана: Елорда, 2001. – 294 с.

Смағұлов Н.Б.

**«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ
МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ**

Ежелгі қазақ жерінде тәуелсіз мемлекетіміздің қайта жаңғырып, өркендей бастағанына жиырма бес жыл болды. Тарих үшін мұндай уақыт үзігі қас қағым сәт дерлік-аз ғана мерзім, алайда осынау қысқа уақыт ішінде еліміздің тарихында бұрынды-соңды болмаған жаңа саяси және әлеуметтік өзгерістерді бұл мезгілдің шағын аясына сыйғызу мүмкін емес. Осы жылдар ішінде Қазақ Елі тұғыры берік, қуатты мемлекет болып қалыптасып, халқымыз тарихы мен мәдениетін қайта түлетуге жігерлене күлшыныспен кірісті.

Тәуелсіздік пен бірге рухани ортаға тәуелсіздік идеясы мен ұлттық идеология мәселесі де келді. Қазақ тарихын жақсы білетін зиялы қауым сонау көне түркілерден бастау алып, тарихи сабақтастық арқылы дәуірлер мен кезеңдерден өтіп, бүгінгі күнге дейін үзілмей келіп жеткен – ұлттық идеяның қайта жаңғырып Тәуелсіз Қазақ Елінің рухани және саяси дңгегі болатынын білді. Ол Ұлттық идея

алдымен халықтың ішкі бірлігі, енді ешкімге тәуелді болмай дербес елдік пен мемлекеттілікті сақтау идеясы болып табылады.

Ұлттық идея мәселесі бүгінде барлық посткеңестік мемлекеттер үшін маңызды болып отыр [1, 3]. Қазақстан тәуелсіздік алғанан бері ұлттық идея немесе ұлттық идеология жөнінде ғалымдар мен қоғамның белсенді азаматтары тарапынан ой-пікірлер мен біршама ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілді. Дегенмен, түрлі көзқарастардан туындаған пікірлер ұлттық идеяның бірден қоғамдық сипат алуына кедергі жасады.

Әрбір тарихи даму кезеңінде өзіндік идеясы болмайтын ұлт жоқ және ешбір идея тиімділігі жағынан ұлттық идеямен теңдесе алмайды. Қазақ Елінің халқы үшін ұлы мұрат болған - Ұлттық идеяның жұлдызды шағы 2012 жылы 14 желтоқсанда Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында туды. Елбасы онда: «Бұл дүниеде біздің бір ғана Отанымыз бар, ол – тәуелсіз Қазақстан. Біз болашаққа көз тігіп, тәуелсіз елімізді «Мәңгілік Ел» етуді мұрат қылдық. «Қазақстан 2050» Стратегиясы осынау мәңгілік жолдағы буындар бірлігінің, ұрпақтар сабақтастығының көрінісі. Тәуелсіз елді өз қолымен құрған буыннан басталған ұлы істерді кейінгі ұрпақтың лайықты жалғастыратынына кәміл сенемін. Бабалардың ерлігі, бүгінгі буынның ерен істері және жас ұрпақтың жасампаздығы арасында сабақтастық болса ғана, біз «Мәңгілік Ел» боламыз», - деген еді [2, 2].

Жалпы қазақ қоғамы үшін оның ішінде тарихшылар мен зиялы қауым үшін «Мәңгі Ел», «Мәңгілік Ел», «Түркі елі», «Қазақ Елі» деген сөз тіркестері таныс дүниелер еді. Себебі қазақ тарихы ғылымын зерттеп жүрген ғалымдарымыз өздерінің ғылыми-зерттеу еңбектерінде бұл сөздерді қолданып жүрген болатын. «Мәңгілік ел» идеясы қазақ халқының ата-бабаларынан, яғни көне түрікілік заманан тарихи сабақтастық арқылы жалғасып, бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан Республикасына дейін жеткен ұлы мұратымыз және Ұлттық идеямыздың еді.

Белгілі түркітанушы ғалым, тарих ғылымдарының докторы, профессор С.М. Сыздықовтың «Мәңгілік Ел идеясы» деп аталатын іргелі ғылыми еңбегінде бұл мәселе жөнінде былай пікір білдірген: «Әдетте, «идея (грек тілінде – түсінік, елес, бейне) – теориялық жүйенің, логикалық құрылымының, соның ішінде дүниетанымның негізінде жатқан анықтаушы түсінік мағынасында қолданылатын философиялық термин. XVIII ғасырдағы немістің классикалық философиясының негізін салушылардың бірі – Канттың тілімен айтсақ. «Адам білімінің қайсібірі болмасын, түйсіктен басталып, түсіністікке ұласып, идеямен аяқталады» [1; 4]. Автор бұл жерде осы бір қарапайым сөз тіркестерімен «идея» түсінігінің мәні мен қалыптасу жолдарына қысқаша түрде анық және нақты түрде түсінік берген.

Ұлттық Ғылым академиясының Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институтының директоры, профессор Х.М. Әбжановтың Қазақстан: тарих, тіл, ұлт атты еңбегінде ұлттық идея мәселесіне арнай тоқталып, идея ұғымы туралы былай деп анықтама берген: «Идея – грек сөзі, образ, ұғым, түсінік мағыналарында қолданылады. Атқаратын міндетіне қарай идея алуан-алуан қырымен көзге түседі. Мәселен, бірде ол сырт дүниені бейнелейтін қоғамдық сананың пішіні болса, енді бірде адамның басты сенімі орнына жүреді» [3; 32] Бұл жерде автор ұлттық идея мәселесінің мәні ұлттың тілегі, ниеті, мұраты, арман-мақсаты, рухани және материалдық байлығы дейді.

Тарихта мемлекет пен қоғам көшбасшылары елді табысты басқара білуі нәтижесінде мемлекеттің ішкі және саяси жағдайы тұрақты болып, рухани және материалдық жетістіктерге жеткен халықтың интеллектуалдық күш-қуаты мен ұлттық ресурсын біріктіріп, ортақ мақсатқа бастайтын жалпыұлттық идеялар тауып отырған. Қазақ Елі үшін осындай ұлттық идеяны 2014 жылы 17 қаңтарда Ұлт лидері, Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауының» жариялады. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев бұл Жолдауда қазақ ұлтын биік мақсаттар мен армандарға жетелейтін идеялық бағытын, мемлекет пен ұлттың темірқазығы – «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы болатынын бізге былай деп жеткізді: «Мәңгілік Ел - ата-бабаларымыздың сан мың жылдан бергі асыл арманы. Ол арман - әлем елдерімен терезесі тең қатынас құрып, әлем картасынан ойып тұрып орын алатын Тәуелсіз Мемлекет атану еді. Ол арман - тұрмысы бақуатты, түтіні түзу ұшқан, ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты Ел болу еді. Біз армандарды ақиқатқа айналдырдық. Мәңгілік Елдің іргетасын қаладық. Мен қоғамда «Қазақ елінің ұлттық идеясы қандай болуы керек?» деген сауал жиі талқыға түсетінін көріп жүрмін. Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол - Мәңгілік Ел идеясы. Тәуелсіздікпен бірге халқымыз Мәңгілік Мұраттарына қол жеткізді. Біз еліміздің жүрегі, тәуелсіздігіміздің тірегі - Мәңгілік Елордамызды тұрғыздық. Қазақтың Мәңгілік Ғұмыры ұрпақтың Мәңгілік Болашағын баянды

етуге арналады. Ендігі ұрпақ - Мәңгілік Қазақтың Перзенті. Ендеше, Қазақ Елінің Ұлттық Идеясы - Мәңгілік Ел. Мен Мәңгілік Ел ұғымын ұлтымыздың ұлы бағдары - «Қазақстан-2050» Стратегиясының түп қазығы етіп алдым!», - деп еліміздің тарихында жаңа рухани-мәдени және қоғамдық – саяси жаңғыру кезеңінің басталғанын салатанатты түрде жариялады [4, 1]. Бұл Жолдаудың Қазақстан Республикасының қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірі үшін маңызы өте зор болды. Қоғамның барлық салалары үшін қуатты серпіліс әкеліп, дамудың жаңа сатысына шығуына себебін тигізді. Енді Қазақ Елінің ұлттық идеясы осы «Мәңгілік Ел» идеясы болды.

Бұл идеяның мақсаты - халықтың әл-ауқатын жақсартып, ынтымағын арттыратын, елді дамудың жаңа сатысына жетелеп, халықаралық жағдайда Қазақ елінің абырой-беделін арттырып, бейбітшілікті жақтайтын мемлекет ретінде таныту болып табылады.

«Мәңгілік ел» идеясы – елімізді өз мақсатына талай дәуірдің сынынан сүріндірмей жеткізген тұғырлы идея. Тамырын тереңге жайған Қазақ елі үшін Мәңгілік Ел идеясы заңдылық, себебі, мұның аясында қазақ халқының мыңдаған жылғы дүбірлі тарихынан, Тәуелсіздік жылдары жүріп өткен даңғыл жолынан, бүгінгі нақты атқарылған істер арқылы қол жеткізілген жетістіктерінен туындаған ұлттық идея жатыр. Әлемдік тәжірибеге жүгінсек, кез-келген ел өз дамуының белгілі бір жетістікті кезеңіне жеткен кезде ұлттық идеясын қалыптастыруға деген қажеттілікті сезінеді. Бүгінгі күні елімізде болып жатқан түбегейлі өзгерістер, мемлекетті дамытуға бағытталған тұжырымды қадамдар жасампаз әрекеттерге жетелеп отыр. Сондықтан, ұлттық идея ел дамуындағы сара жолының жаңа белесіне көтерілу барысындағы қоғамдық қатынастар мен мемлекеттің саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, рухани және басқа да тетіктерін біріктіру міндеті туындаған тұста пайда болды пайымдауға болады.

Ұлттық идеяның негізгі бастау көзіне Орхон-Енисей ескерткіштеріндегі Күлтегін, Білге қаған, Тоныкөк бітік тастарында жарияланған – Түрік қағанатының мемлекеттік тәуелсіздік актісі – «Мәңгілік Ел» идеясының саяси манифесі жатады [1, 199].

Ресми тарих түріктер құрған мемлекетті «Түрік қағанаты» деп атап, ғылымға солай енгізгенімен, түріктер өздерін олай атамаған. Олар өз мемлекетін «Ел», ал далалық империяға айналған кезде оны «Мәңгі» сөзімен толықтырып, «Мәңгі Ел» деп атауды қалыптастырған. Сондықтан жаңаша жыл санаудан кейінгі 552 жылы Орталық Азияда түріктер құрған далалық империяның атауы – Мәңгі Ел деп аталған [5, 182].

Еуразияның жалпақ Ұлы Даласын мекендеген түркі халықтары үшін «Ел» сөзі – қасиетті ұғым. Ел болу деген әрбір этностың, халықтың алдына биік мұрат қойып және соған жете білуі дегенді білдіреді. Ел болу үшін ең алдымен мекендейтін жері, саяси бірлігі мен қуатты мемлекеті және ортақ рухани құндылығы болу керек. Осы талаптарға жауап бере алғандықтан VI ғасырда Алтайда құрылған жаңа мемлекет Түрік қағанаты шығыста Тынық мұхитынан бастап батыста Дунай дариясына дейінгі аралықты қамтыған күдіретті Далалық империя дәрежесіне жетіп, әр түрлі өркениеттердің араласып кетуіне жағдай жасады.

Бумын қаған негізін қалаған Ұлы Түрік қағанатының құрылуымен «Мәңгілік Ел» идеясының негізі қаланды. Ашина әулетінің қағандары түркі тайпаларын бір тудың астына біріктіріп, бір мемлекеттің аясына шоғырландыра білді. «Мәңгі Ел» боламыз деген талпыныс түркі тілдес халықтардың бүкіл тарихи кезеңдерінде көрініс тапқан. Осы идеология арқылы олар талай империялар мен мемлекеттер құрды.

Көне түркі руна жазбаларында жалпы түркілік идеология қамтылып, ғасырлар бойы ортақ тарихы мен шығу тегі жағынан ортақ мәдениеті болған түркі халықтарының бостандығы мен тәуелсіздігінің кепілі ретіндегі орталықтандырылған мемлекеттіліктің тұжырымдамасы берілді. Онда «халық», «мемлекет», «бостандық», «тәуелсіздік» қасиетті ұғымдарына байланысты Түркі елін құрушылардың таусылмас күш-жігері мен қуатының негізі қаланған

646 – 741 жылдары аралығында өмір сүріп, түркі халқының саяси бостандыққа жетуіне өлшеусіз үлес қосып, Екінші Түрік қағанатының қағандарының ақылшысы, кеңесшісі болған дана Тоныкөк, «Мәңгі ел» идеясын халыққа насихаттап жеткізген.

Түркітанушы ғалым профессор С.М. Сыздықов: «Мәңгі» сөзі айтылмаса да, оның мағынасы Тоныкөк ескерткішінің екінші ұстынының сол жақ бетінде «ел» сөзінің бір сөйлемде екі рет қайталануы арқылы берілген: «ел де ел болды», - деп берілген деп «Мәңгі ел» ұғымына ғылыми тұжырымдама береді [6, 178].

Көне түркі мұраларын зерттеуші ғалым Қаржаубай Сартқожаұлының пайымдауынша 682 жылы Елтеріс-Құтлық қаған түркі халқын көтеріп Қытай бодандығынан азаттық алғаннан кейін құрылған

екінші Түрік қағанатының саяси, әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қаматамсыз ету және күшті мемлекет болу мақсатында дана Тоныкөк қайтадан құрылып жаңғырған қағанатқа «Мәңгілік ел» идеясын ұсынған [7, 20].

Мәңгілік Ел идеясының Тоныкөк бітіктасында жарияланғанын түркітанушы ғалым С.М. Сыздықов былайша сипаттап жазады: «Тоныкөк ескерткішінде мемлекеттің тұрақты болуы үшін билікті ұстап отырған қаған мен ақылгөй дананың бірауыздылығы, сөз бен істің ажырамауы, елдің тұтастығы үшін ынтымақтық, барлық күштердің ұйытқысы болу қажеттігі түп нысана ретінде айтылады. Түрік халқының елдігінен айырылып, қағансыз қалып, тағы да басқаларға бағынып, одан қайта көтеріле бастағаны, жаңа қаған отырғаннан кейін елдің басын біріктіру шаралары, яғни «түнде ұйықтамай, күндіз отырмай, түрік елі үшін қызыл қанын ағызып, қара терін төккені, күш-қуатын бергені паш етіледі. Осының бәрі кейінгі ұрпаққа да үндеу ретінде айтылғаны көрінеді. Сонымен қатар бұл жерде «Мәңгі Ел» ұғымы, тәуелсіздік рухы, азаттық идеясы бір-бірімен үндесіп тұр» [1; 202].

Тоныкөктің қолға алған «Мәңгі Ел» идеясының негізгі принципі Екінші түрік қағанатының халықаралық саясатта белсенді қорғаныс стратегиясын ұстану болды. Мемлекеттің идеологиялық негізгі ұстанымы барлық түркі халықтарын Қытай империясының ықпалынан қорғау болып саналды. Себебі, Ұлы Даладағы қытайлар мен түріктер арасындағы тайталас күрес бұл екі мемлекеттің арасындағы бақталастық немесе үстемдік үшін күрес емес еді. Бұл - екі түрлі дүниетаным мен мәдениеттің, екі түрлі руханият пен өркениеттің арасындағы ымырасыз қақтығыс болды.

Түрік қағанатының бас идеологы болған Тоныкөк түріктердің қытай империясының боданы болуы себебін ата-баба салтына берік болмаудан және қағанат халқының ішкі саяси тұрақсыздығынан деп білді. Күлтегіннің ескерткішінде түрік қағанатының жат мемлекетке бағынышты болған ауыр жағдайын: «Бектері, халқы адал түзу болмағандықтан, табғаш халқының алдауына сенгендіктен, арбауына көнгендіктен, інілі-ағаның кектескендігінен, бектер мен халықтың ымырасыздығынан түрік халқы елдігінен, елінен айырылды. Қағандығын жүргізіп отырған қағанынан айырылды. Табғаш халқынан бек ұлдарың құл болды, пәк қыздарың күң болды» - деп жазып келер ұрпаққа ескерту ретінде мәңгілік өсиет ретінде бітік тасқа жазып қалдырған [8, 61]. Түрік қағанатының елбасылары егер түркі халқының ішкі бірлігі мықты болып, берік мәдени-рухани құндылықтарымызды сақтасақ, біртұтас болсақ, сонда ғана қытайларға қарсы тұра аламыз деп елді өзара ынтымақтастыққа шақырады. Күлтегіннің бітік тасында «Өтікен жеріненде отырып, керуен жіберіп отырсаң, еш мұның жоқ. Өтікен жынысында отырсаң, мәңгі ел тұтып отырар ең сен», - дейді [8, 65].

Өтікен көне түркі халықтарының түсінігінше киелі жер анасы...Көне түркілер өздерін-өздері билеп, бақытты ғұмыр кешкен дәуірін, Өтікен жерінде өткен деп санаған. Ал, халыққа бақыт әкелетін мұндай киелі, құтты жерді іздеу идеясы есте жоқ ескі замандарға алып кетеді [9, 11]. Түрік халқының дүниетанымында Өтікенге орнығып отыру елдің ішіндегі береке-бірліктің баянды болуымен қатар қаған билігінің мықтылығын және көрші мемлекеттермен саяси әрі сауда-саттық қарым-қатынастардың тұрақты болуы себебінен әлеуметтік-экономикалық дамуы жағынан өсудің кепілі мағынасында деп білген.

Тоныкөк өз жазуында: «Бұл түрік халқына жаракты жау келтірмедім. Шұбырған аттыларды жүргізбедім. Елтеріс қаған иелік етпесе, оған еріп мен өзім иелік етпесем, ел де халық та жойылар еді. Иелік еткендіктен, қасиетті еліме иелік еткендігім үшін, ел де ел болды, халық та халық болды. Өзім кәрі болдым, ұлық болдым», – деп ел бірлігі мен тыныштығы үшін күресуді басты мақсат қылғанын көрсетеді [8, 126]. Күлтегін, Тоныкөк, Білге қаған ескерткіштерінде жалпы түркілік идеология қамтылып, ғасырлар бойы ортақ тарихы мен шығу тегі жағынан ортақ мәдениеті болған түркі халықтарының бостандығы мен тәуелсіздігінің кепілі ретіндегі орталықтандырылған мемлекеттіліктің тұжырымдамасы берілді. Онда «халық», «мемлекет», «бостандық», «тәуелсіздік» қасиетті ұғымдарына байланысты Түрік қағанатын құрушылардың таусылмас күш-жігері мен қуатының негізі қаланған.

Ұлы тұлға, мемлекет қайраткері Тоныкөк – елінің қасіретін, қуанышын, соғыстарда жеткен салтанатты жеңістерінің сәтін мәңгі тасқа қашап жазып, көне түркілердің мемлекеттік идеологиясының берік тұғыр болған «Мәңгілік Ел» идеясының негізін қалыптастырып, жүзеге асыра алды.

Тарих ғылымдарының докторы, профессор С.М. Сыздықов ғылыми-зерттеу еңбектерінде ежелгі түркілердің «Мәңгілік ел» идеясының тарихи-саяси және теориялық тұрғыдан негіздеп беріп, бұл идеяның ортағасырларда өміршең болуына әлемнің екінші ұстазы атанған әл-Фарабидің іргелі еңбектерінің себепші болғандығына ғылыми тұрғыдан дәлелдер келтірген.

Автор еңбегінінде Әл-Фарабидің философиялық шығармаларында «Мәңгілік Ел» идеясының

теориялық тұрғыдан негізделуін былайша түсіндіреді: «Ежелгі түркілердің «Мәңгілік ел» идеясын теориялық-философиялық тұрғыдан негізін салып берген түркілердің әйгілі ойшылы, философы Әбу Насыр әл-Фараби болды. Әл-Фарабидің қоғамдық-философиялық, жаратылыстану туралы ғылыми көзқарастары орта ғасырлардағы Таяу және Орта Шығыс елдеріндегі мәдениет, философиялық және ғылыми ой-пікірлердің даму нәтижесі болып табылады. Оның дүниетанымы екі әлемнің – көшпелілер мен отырықшылар өркениетінің және Шығыс пен Грек-Рим мәдениетінің өзара байланыстарының нәтижесі еді», - дейді [1, 208]. Әрі қарай автор мынадай ғылыми тұжырым жасайды: «Әл-Фарабидің философиялық ілімін де өз кезеңінің, яғни орта ғасырлық түркі және мұсылмандық дәуір тұрғысынан зерделеген жөн. Алайда ол жоғарыда аталған түсініктерді философиялық тұрғыдан алға қарай дамытады. Әл-Фараби ежелгі грек философиясы мен Шығыстың мұсылман ілімдерін байланыстыра отырып, түркі дүниесінің реалийлеріне сәйкес «Мәңгі ел» идеясының саяси-философиялық теориялық негіздемесін жасап берді. Ғалым «Мәңгі ел» теориясының негізгі ережелерін «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары туралы», «Азаматтық саясат», «Мемлекеттік қайраткердің нақыл сөздері» шығармаларында баяндайды» [1; 208]. Әл-Фарабидің бұл еңбектерде дүние, қоғам, мемлекет, адамдардың қатынастары туралы заманнан озық тұрған пікірлер, пайымдаулар айтады. Сондықтан бұл еңбектердегі жазылған мәселелер күні бүгінге дейін өз мән-маңызын жоғалтқан жоқ. Оның мемлекет, ел басқару жөніндегі тұжырымдары, әлеуметтік-этикалық саяси көзқарастары бүгінгі қоғам үшін де айрықша маңызды. Ол: адам ғылымға түрліше тосқауыл жасайтын мемлекеттен кетіп, ғылыми өркен жайған елде тұруға тиіс дейді.

Тарих ғылымдарының докторы, профессор С.М. Сыздықов: «Әл-Фараби заманында түркі жұртының қала-мемлекеттері басым болған. Сондықтан әл-Фарабидің «қала» түсінігін «мемлекет» түсінігімен сәйкес қарастыру орынды. Ол қала-мемлекеттің қоғамдық өмірінің толық мінездемесін бере отырып, ізгі қалалардың жетілдірілген әлеуметтік құрылымының анықтамасын берді», - деп Әл-Фарабидің заманындағы қала ұғымының мемлекет немесе халифаттың мағынасын бергендігін атап көрсетеді [1; 208].

Кейінгі дамыған ортағасырлар кезеңінде ежелгі түркілердің Мәңгілік Ел идеясы Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» дастанында жалғасын табады. Құтты білікте Мәңгілік Ел идеясының Құқықтық мемлекеттік қағидалары баяндалады. Жүсіп Баласағұн – саяси-әлеуметтік шығармаларында мемлекеттегі басқару істерін заңмен реттелуі мәселесін кешенді көтерген ғұламалардың бірі. Құтты білік дастанының басты идеясы – мемлекетті дұрыс басқару үшін қара қылды қақ жаратындай әділ заңның болуы және оның жүзеге асырылуы болды.

Тарих ғылымдарының докторы, профессор С.М. Сыздықов қорытындылай келе мынадай ғылыми тұжырым жасайды: «Мәңгі Ел» идеясы ежелгі түркілердің заманында туған үш тұғырдан, яғни үш негізден тұрады: 1. Көне түркі жазба ескерткіштерінде Түркі қағанаты мемлекетінің тәуелсіздік актісі – «Мәңгілік Ел» идеясының саяси манифест түрінде жария етілуі; 2. Әл-Фарабидің философиялық шығармаларында идеяның теориялық-философиялық тұрғыдан негізделуі; 3. Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» дидактикалық дастанында құқықтық мемлекет теориясының негізделуі», - дейді. Автор әрі қарай «Мәңгілік Ел» идеясына негізгі тұғыр болған үш негізге ғылыми тұрғыдан баға беріп, мынадай анықтама береді: «Бұл үш негіз бір-бірімен тығыз байланысты, бір заманның жемісі және өзіне дейінгі бабалар мұратымен жалғаса отырып, кейінгі ұрпақтарының құрған мемлекетшілдік идеяларымен сабақтасады. Бұлардың бәрінің бастауында орта ғасыр дәуіріндегі түркілердің өркениеті тұр...Тарихи кезең мен мемлекетшілдік сипаттарын білдіретін ұғымдар Күлтегін жырларында да, әл-Фарабидің философиялық шығармаларында да және Жүсіп Баласағұн дастанында да бірдей кездесіп отырады» [10, 198].

Алтын Орда дәуірінен кейін Жошы ұлысында саяси дағдарыс басталып, Шығыс Дешті Қыпшақта дүрбелең уақыт басталды. Этникалық ұлт болып қалыптасқан қазақ халқының болашағы үшін «Жерұйық» іздеп, желмаясын мініп ұшы қиыры жоқ Ұлы Даланы кезген Асан Қайғының тұлғасы тарих сахнасына шыққан тұсы да осы кезеңге тура келеді.

Қазақтың «Жиделі Байсын», «Жерұйық» дегендері екі түрлі аталған бір ғана ұғымның мағынасын береді. «Қой үстіне боз торғай жұмыртқалаған заман» туралы ел ішіндегі айтылатын аңыз-хикаят та осы ұғыммен байланысты. Оқиғада аңыздық қаһарман суы бал, шөбі шүйгін, малға да, елге де жайлы жер іздеп, шарқ ұрады. Қазақ халқында ондай кейіпкердің бірі Асан қайғы [9, 11].

Ел-жұртқа құтты қоныс іздеген, яғни Жерұйықты немесе Жиделі Байсынды іздеген кейіпкерлер қазақ халқында жалғыз Асан Қайғы емес. Бірде оның әкесі Сәбит, бірде баласы Абат, енді бірде Жамбылдың жырындағы Өтеген батыр болып атала береді. Мұндай сюжеттің қарақалпақ, қырғыз,

ноғай, құмық елдерінде барын, және де бұл сюжеттің Асан Қайғыдан бұрын болғанын, кейінгі замандарда басқа адамдарға байланысты айтылғанын академик Сейіт Қасқабасовтың еңбектерінде жазылған. Академик Сейіт Қасқабасов «Жерұйық» деген сөздің мағынасын «ел ұйып, тату-тәтті өмір сүретін жер», - деген ұғымды білдіреді деп тұжырымдайды [11, 178].

Асан Қайғының желмаясына мініп жаңадан құрылған хандықтың халқын топтастырып, елге құтты қоныс болатын жер іздеп кетуі бұл аңыз емес, оқиға, ақиқатқа негізделген тарихи шындық. Себебі XV ғасырдың екінші жартысынан бастап, Шығыс Дешті Қыпшақта саяси билік үшін талас-тартыс елді саяси дағдарысқа алып келе жатты. Жошының Шайбан әулетінен тараған Әбілқайыр ханға қарсы Ақ Орданың билеушісі Ұрыс ханның ұрпақтары Керей мен Жәнібек ашық әрі заңды тұрғыда қарсы шықты. Бұл сепаратистік қозғалыс емес еді. Керей мен Жәнібек хандарды Ұлы Даланы мекендеген қазақ ру-тайпаларының басшылары қолдап шықты. Осы кезде халқының қамын ойлаған көсемдердің барлығы да елді тығырықтан аман алып шығу үшін іс-әрекетке көшті. Асан қайғы қазақ ру-тайпаларының бірігуі идеясын қолдаған тарихи тұлға бола тұра, ол аңыз, кейде тіпті ертегі-миф кейіпкері ретінде халық жадында сақталып қалған. Ол халық санасында өмір бойы бақ қонған Жерұйықты іздеуші ретінде есте қалды. Халықтың болашағы үшін алаңдаған Асан Қайғы желмаясына мініп жаңадан құрылған хандық үшін «Жерұйық» іздеп шыққан кезі осы заманның тұсында болды.

Жер деген географиялық термин ретінде баршамызға түсінікті, бірақ Асан қайғыға керегі мемлекеттік құрылысқа қажетті жер. Бұл мәнде жер географиялық емес, саяси мәнде аталып отыр. Сонау Алтын Ордадан келе жатқан телегей-теңіз жер мәселесі Асан Сәбитұлы заманында проблемаға айналды. Ата-қоныс Еділ-Жайық өңірі ендігі жерде тұтасымен келер ұрпақтың қонысы болмайтыны белгілі болды. Жаңа ұрпаққа жаңа жер керек, ол құт-мекеннің аты «Жерұйық» [12, 5]. Б.з.д. III ғасырда ғұн мемлекетінің басшысы Мөде тәңірқұт: «Жер – мемлекеттің негізі», - деп келер ұрпаққа Мәңгілік өсиет қалдырды [13, 48]. Осы Мәңгілік өсиетке адал болған Ұлы Даланың ұрпақтары қасиетті жер мәселесіне қай дәуірде, қай кезеңде болмасын ата-баба аманатына берік болып, адалдық танытып келді. Қазақ халқының аңызындағы Асан Қайғының іздеген «Жерұйық» ілімі, қазіргі саяси тілмен айтсақ, геосаясат болып шығады. Мемлекеттіліктің жер мәселесінен басталатыны белгілі. Жерсіз ел де, мемлекетте болмайды. Жаңадан құрылатын қазақ мемлекеті қай жерден құрылуы керек деген геосаясат мәселесімен айналысқан тұлға халық даналығында Асан Қайғы болып тұр.

Асан Қайғы халқына пана болатын, мемлекеттің іргетасы болатын жер туралы ілім жасады, ол ілім қасиетті «Жерұйық» идеясы деп аталады [14, 45]. Заман талабының үрдісінен шыққан «Жерұйық» идеясы қазақ халқының тұңғыш ұлттық мемлекеті – қазақ хандығының мемлекеттік идеологиясы бола алды. Осы «Жерұйық» идеясынан өріс алған Қазақ хандығы, Орталық Азияда қуатты мемлекетке айналып, өздерінің ұлттық идеясын қалыптастырып, елдің берік саяси топтасуына негіз жасай алды.

Ежелгі түркілер заманынан басталған «Мәңгілік ел» идеясының заңды тарихи жалғасы болған «Жерұйық» идеясы XV – XVIII ғғ. Қазақ хандығы мемлекетіндегі қоғамдық дамумен өрлеудің локомативі болып, халықты ұйыстырушы идеологиялық құрал болды. «Жерұйық» идеясы дүниетанымымызға жаңа арнаға бағыттап, ұлттық құндылықтарымызды бекітіп, қазақ халқының бойында елдік сананы қалыптастырды. Ел болу ұғымы сонау Түрік қағанатынан бері айтылып келе жатқан мағыналы ұғым болғандықтан қазақтың ұлттық дүниетанымының тарихи ұғымдары жер және ел болып саналған. Бабаларымыздың «Мәңгілік Ел» идеясын өзінің «Жерұйық» идеясымен шебер ұштастырған Асан Қайғы оны Қазақ елінің ұлттық идеясына айналдырған.

Жерұйық идеясы XVIII ғасырда Абылайдың заманында ханның ақылшысы әрі жырауы болған Бұқар жыраудың жырларында «Жиделі Байсын» идеясымен қайта жаңғырады.

Кенесары ханның Ресей империясының отаршылдық саясатына қарсы үш жүздің басын қосқан қарулы күресі жеңіліске ұшырағаннан кейін XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап, халықтың жеке ел болып билігі өз қолдарында болып, кең-байтақ қазақ даласын еркін жайлаған өткен кезеңін аңсаған ақын-жыраулардың жыр-өлеңдері тарих сахнасына шықты. Олардың қатарынан біз Нысанбай жырауды, Шортанбай, Дулат, Мұрат ақындарды көреміз. Бұл дәуірді зеттеген ғалымдар оларға «зар заман» ақындары деген баға берген.

«Зар заман» идеясы елдің алға қарай дамуын тежейтін кертартпа идея емес. Бұл Абылай мен Кенесарылардың заманында Ұлы Далада еркіндіктері мен мемлекетшілдік дәстүрді сақтап қалу жолында күші басым көрші мемлекеттерімен арыстандай арпалысып өткен жауынгерлік дәуір мен XX ғасырдың басындағы қазақ халқының ұлттық идеясының эпицентрі болған Алаш идеясының ортасындағы аралық кезеңді жалғап, өзіне жүктелген заманның үрдісінен шыға білген ұлттық идея деп бағалағанымыз дұрыс болады.

Ендеше көне түркілерден бастау алып келе жатқан «Мәңгілік Ел» идеясы қазақ халқының қай дәуірде болмасын саяси-әлеуметтік топтасуының негізі болып, елін, жерін, халқын қорғаудан туындаған «Жерұйық», «Жиделі Байсын», «Зар заман» идеялары арқылы XX ғасырдың бірінші ширегіне дейін ұлттық идеямыз болған «Алаш», «Алашорда» идеяларымен тарих сабақтастық арқылы байланысқан.

XX ғасырдағы ұлттық идеяның келесі тарихи формасы Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Мұстафа Шоқайлар бастаған зиялылар тобының көтерген «Алаш» идеясы болды. Алаш идеясы ұлтымызды берік топтастырып, «Тәуелсіздік» идеясына халқымызды алып келген тұғыры берік ұлттық идея міндетін атқарды.

Бұдан шығатын қорытынды Ежелгі прототүркілік кезеңдерден қазіргі тәуелсіз Қазақстанға дейінгі аралықтағы рухани интеллектуалдық кеңістікте ұлттық идеяға деген қажеттілік қазақ даласы ойшылдарының дүниетанымдық жүйелерінде сараланып, кейінгі тарихи кезеңдерде үйлесімді жалғасын тауып отырды. «Мәңгілік ел» идеясы тарихи бастауын көне түркілерден алып, заман талабына сай бабалар мұратын жалғастыра отырып, қалыптасып, бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан Республикасына дейін заңды жалғасын тауып келді.

Біз идея мен идеология арасындағы жер мен көктей айырмашылықты білгеніміз дұрыс. Идеология дегеніміз бірін-бірі толықтыратын, бірінен бірі туындайтын, арасынан қыл өтпейтін идеялардың жиынтық жүйесі болып саналады [3, 38]. Көрнекті ғалым философия ғылымдарының докторы, академик Ғарифолла Есім еліміздегі саяси оқиғалар мен өркениеттік үрдістерге және ұлттық идея мәселесіне байланысты терең ой-пікірлерін ғылыми-зерттеу еңбектерін жариялап келеді. Ғалым қазақ қоғамындағы ұлттық идея мен идеология мәселесі жөнінде мынадай ғылыми пікір айтып: «Ұлттық идея қоғамның болмысынан шықпақ. Мемлекеттің атқырып жатқан істерін ұлттық идеяға жатқызуға болмайды. Ұлттық идея қоғамда туады, қоғамды қозғайды, оны сапалық өзгеріске түсуге бастайды. Ұлттық идеологияны мемлекет жүргізсе, ол идеологияға айналып кетпек, ондай әлеуметтік тәжірибені біз кеңестік заманда басымыздан өткізгенбіз», - деп қорытынды жасаған [14, 54].

Бүгінде Қазақстанда «Мәңгілік Ел» идеясы уақыттың талабы мен адамдардың талғамына жауап бере алғандығынан мемлекеттік идеологияға айнала алды. Оған дәлел Қазақ Елі 1991 жылы 16 желтоқсанда Мемлекеттік Тәуелсіздігін жариялағаннан бастап ең алдымен қоғамның ішкі саяси-рухани тұрақтылығын ұстап, дамытуға баса назар аударды. Тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап Республиканың саяси басшылығы өз азаматтарының құқықтарының сақталуын қамтамасыз етуге айрықша назар аударды. Республикада өмір сүріп жатқан халықтардың этникалық теңдігін бекітіп берген Қазақстан Республикасының Конституциясының орны да ерекше болды.

1995 жылы 30-тамызда қабылданғанына еліміздің Конституциясында адамды тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, нәсіліне, діни көзқарасына байланысты ешқандай кемсітуге болмайтындағы анық айтылған. Қоғамдағы ұлтаралық және конфессияаралық келісімнің қазақстандық үлгісінің аса маңызды ерекшелігі-бұл үлгінің берік заңнамалық негізінің болғандығын да атап өткеніміз дұрыс болады. Өйткені көпұлтты қоғамның этникалық топтары арасындағы өзара түсінушілік пен төзімділікке ұмтылуының себебі барлық ұлттардың ел тағдырына деген патриоттық сезімі мен азаматтық жауапкершілігінің болғандығынан еді [15, 34].

Көне түркі ескерткіштеріндегі жазылып, халыққа насихатталған «Мәңгілік Ел» идеясы қай заманда болмасын – ұлттық идеяның бастау көзі болмақ. Ол қуаты жағынан ғасырлардың тегеурініне қарсы тұраған бәсекеге қасиетті идея болып, бүгінгі күні Қазақ Елінің ұлттық идеологиясына айналды. Идеологиялық тұғырдың мықтылығы мемлекеттіліктің мықтылығының кепілі болмақ. Мемлекеттік идеологияның қоғамның барлық мүшелерін, әсіресе әр түрлі әлеуметтік, этникалық және саяси топтарды біріктіруде, билік пен халықты бір-біріне жақындастыруда маңызы айрықша болады. Ұлы тарихымыз көрсеткендей, қандай идеологиялық жүйе болмасын ол біртұтас болып, барлық азаматтардың мүддесіне жауап бере алса ғана қоғам мықты болады, тұғыры берік болады. Сондықтан бүгінгі күнде бізді топтастыратын осы – Мәңгілік Ел мемлекеттік идеологиясы болмақ. Біздің ұлттық идеямыз да ұлттық идеологиямыз биік адамзаттық құндылықтарға негізделген ұлттық келісім рухы негізінде құралып, «Мәңгілік» тәуелсіздік құндылығын ұлықтауы тиіс.

Ендеше, «Мәңгілік Ел» идеясы ұлттық-мемлекеттік идеяның іргетасы, елдің болашағына қызмет жасайтын, заман талабына жауап беретін жасампаз идея болады. Ежелгі түрік дәуірінен бастау алған «Мәңгілік Ел» идеясы тарихи сабақтастық арқылы өзінің өміршең екендігін дәлелдеп, бүгінгі күнде ұлттық идеямыздың негізгі темірқазығы болып Тәуелсіз Қазақстан Республикасының жалпыұлттық мемлекеттік идеологиясына айналып отыр.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сыздықов С.М. Мәңгілік Ел идеясы: қалыптасуы, үш негізі, тарихи сабақтастық. – Астана: Фолиант, 2013. – 320 б.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050 стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа бағыты» // Егемен Қазақстан, 2012, 14 желтоқсан.
3. Әбжанов Х.М. Қазақстан: тарих, тіл, ұлт. – Астана: Ана-тіл – Ата тарих баспасы, 2007. – 272 б.
4. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауыны. // Егемен Қазақстан, 2014, 18 желтоқсан.
5. Салғараұлы Қ. Ұлы Қағанат. – Астана: Фолиант, 2008. – 552 б.
6. Сыздықов С.М. Қарқаралы-Қазылық. – Астана: Фолиант, 2015. – 220 б.
7. Сартқожаұлы Қ. «Мәңгілік Ел» идеясы қалай туды. - // Mangi El халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналы, 2013. № 1. – 105 б.
8. Сартқожаұлы Қ. Орхон мұралары. 2-кітап (түпнұсқа, оқылымы, аудармасы, түсініктемесі) – Алматы: Абзал-Ай, 2012. – 324-б.
9. Дүйсенов М. Жерұйық, Жиделі Байсын және Өтүкен. //Қазақ әдебиеті, №3. – 1986, 17 қаңтар. – 16 б.
10. Сыздықов С.М. Мәңгілік Ел // Егемен Қазақстан, 2014, 4 желтоқсан
11. Қасқабасов С. Қазақтың халық прозасы. – Алматы: Ғылым, 1984. – 272 б.
12. Есім Ғ. Қазақ ренессансы. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 98 б.
13. Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. – Т. 1: – Москва-Ленинград: Издательство академии наук СССР, 1950. – 380 с.
14. Есім Ғ. Сана болмысы. Он үшінші кітап. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 6.
15. Сақтағанова З.Ғ., Смағұлов Н.Б. Тәуелсіз Қазақстан Республикасының 20 жылдығы: қалыптасу және даму тарихы. //ҚарМУ Хабаршысы. Тарих, философия сериясы. – 2011. – №4 (64). – 127 б.

**Смағұлова Г.М.
Тулеуова Б.Т.**

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ

Тәуелсіздік жылдарында халықаралық аренеда қазақ деген елді таныту, өзелермен тең болу, «мықтылармен» иық түйістіріп қатар отыру үшін үлкен еңбек сіңірген тұлға – ол Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев.

Егеменді Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты мен дипломатиясының қалыптасуына және оның дамуына, Қазақстанның сыртқы саясатын жүргізуші кәсіби дипломаттарды таңдауда, отандық дипломаттарды әзірлеуде де Қазақстан Президенті үлкен еңбек сіңірді.

Н. Назарбаев «Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы» деген еңбегінде Қазақстанның халықаралық және сыртқы саясатының басым бағыттарын анықтап берді. Соның ішінде ерекше екіпінмен көрсетілген бағыт – халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық орнату болып табылған еді. Бұл күнде Президенттің салиқалы сарабал саясатының арқасында Қазақстан Республикасы негізгі халықаралық ұйымдарға мүше болып кірді. Әлемдегі бірден бір әмбебап ұйым – Біріккен Ұлттар Ұйымына (БҰҰ – авт.) 1992 жылы 2 наурызда Қазақстан Республикасы ұйымның 168-ші мүшесі болып қабылданғаннан бері, әлем елдері Қазақ мемлекетін ресми түрде таныды. Сондықтан Қазақстан Республикасы үшін 2 наурыз тарихи күн болып саналады. Қазақ үшін жылдың басы наурыз айынан басталатынын ескерсек, ендеше жыл басы айында еліміздің әлемдік қауымдастыққа жеке субъект ретінде танылуында да өзіндік үндестіктің бар екенін байқауға болады.

Қазақстан Республикасы БҰҰ-на кіруі туралы ресми шешім қабылданғаннан кейін екі ай өткен соң Президент Нью-Йорк қаласында Қазақстан Республикасының Тұрақты өкілдігін ашу туралы шешім қабылдады.

«Осы жылдар ішінде Елбасымыз Қазақстанның БҰҰ-мен сан қырлы ынтымақтастығына көп көңіл бөліп келді. Нұрсұлтан Назарбаевтың БҰҰ штаб-пәтеріне 7 рет ресми сапар жасауы, Ұйымның Бас Ассамблеясының жұмысына 6 рет қатысуы соның бір дәлелі», - деп жазды Сауытбек Абдрахманов Республикалық «Егемен Қазақстан» газетінде [1, 1 б.].

БҰҰ және Қазақстан арасындағы ынтымақтастықты дамытуға үлескен қосқан дипломаттардың бірі – Ақмарал Хайдарқызы Арыстанбекова.